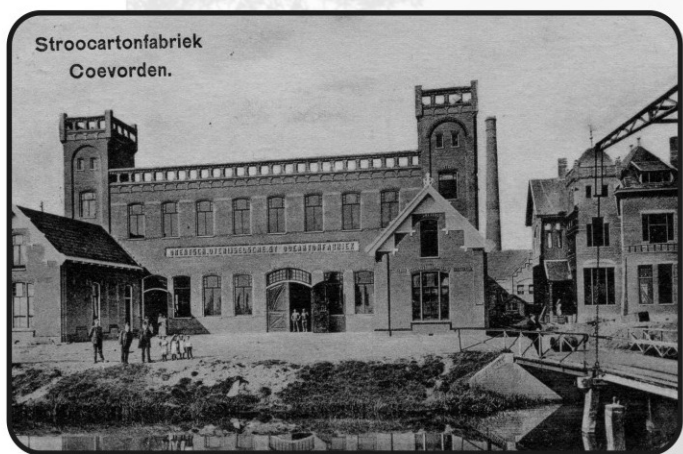

Rookpluimen

Bulletin van de Stichting Fabrieksschoorstenen (STIF)
nr.23, november 2009

De schoorsteen als symbool

Hoe ver gaat men in het trots zijn op een fabriek? Dat kan heel verschillend zijn. Dat schoorstenen bij briefhoofden gebruikt werden, is logisch, als reclame op verpakking is ook wel verklaarbaar. Zoals nog door de C.S.M. - de Centrale Suiker Maatschappij - zij het vaag, nog steeds op de verpakking van stroop een schoorsteen met fabriek laat zien.

In Coevorden ging men daarin toch nog wat verder. De papierfabriek Hollandia had kennelijk een belang bij de muziekvereniging Hollandia; beide met dezelfde naam. Of de vereniging geheel uit werknemers van het bedrijf bestond of zoals men nu zou zeggen door het bedrijf gesponsord werd, is niet bekend. Wel kreeg de muziekvereniging in 1937 een vaandel met daarop heel prominent de papierfabriek Hollandia geborduurd, met een rokende schoorsteen. Beide zijn goed waarheidsgetrouw weergegeven. Vaandels waren de trots van verenigingen of het nu een sport- of muziekvereniging betrof. Het vaandel is symbool van de waardigheid van de vereniging. Ook nu nog groet de koningin op Prinsjesdag bij het betreden van de Ridderzaal het vaandel. Of de muziekvereniging nog bestaat is niet zeker. Het vaandel werd voor een tentoonstelling over Drentse vaandels in 1991 aan het Drents Museum te Assen

uitgeleend. Zo heb ik het ook ontdekt toen ik daar onlangs voor 1 euro een oude tentoonstellingscatalogus kocht. Inmiddels heb ik bij het bedrijf dat nu Triton heet, gevraagd of het vaandel nog aanwezig was. Het vaandel lag al jaren op zolder bij de fabriek en was inderdaad destijds uitgeleend. Nu er voor het eerst in 18 jaar weer na gevraagd werd, kon niemand het vinden. Zou het in het museum zijn achtergebleven? Er wordt nu nader onderzoek gedaan waar het is gebleven.

Vaandels werden vaak door specialistische bedrijven vervaardigd, zoals ook in dit geval door de firma C.M. van Diemen uit Dordrecht.

Deze hadden een vaandelkamer waar de opdrachtgever zijn wensen kon uiten. Vaandels werden vaak van zwart velours gemaakt en door vrouwen handmatig geborduurd.

Bergen op Zoom, Spiritusfabriek

De schoorsteen van de spiritus- en alcoholfabriek Nedalco in Bergen op Zoom zal worden gerestaureerd. De gemetselde pijp behoort tot de hoogste fabrieksschoorstenen van ons land en is gebouwd in 1938.

Sinds de fabriek werd gesloten is er een strijd gaande tussen voor- en tegenstanders voor het behoud van de schoorsteen.

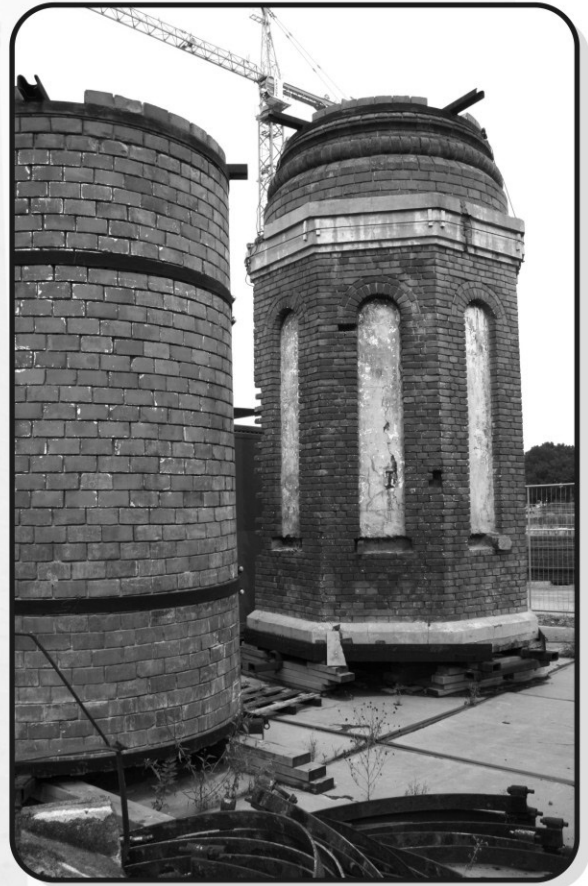
Jarenlang zag het er naar uit dat dit bijzondere landmark zou worden gesloopt.

De gemeente wilde op het fabrieksterrein een nieuwe woonwijk bouwen, en men zag de schoorsteen hierbij als een belemmering. Ook de hoge kosten van reparatie en onderhoud was een argument om te slopen. In 2004 is het bovenste deel van de schoorsteen afgebroken vanwege de slechte staat van onderhoud. Onlangs is echter de stichting BOEi (stichting tot behoud, en Exploitatie van Industrieel Erfgoed) door de gemeente ingeschakeld om het herstel van de schoorsteen te realiseren. Voor het herstel, inclusief de bouw van de gesloopte top, heeft de gemeente in juli € 100.000,- beschikbaar gesteld.

Veenendaal, Hollandia

De fabrieksgebouwen van de voormalige wolspinnerij 'Hollandia' in Veenendaal worden gerestaureerd. Jarenlang stonden de verlaten fabrieksgebouwen er als een ruïne bij. Begin 2009 is in opdracht van de gemeente eindelijk begonnen met het herstel van de fabriek, waarbij overigens alleen de voorgevels behouden zullen blijven. Achter de gevels wordt een compleet nieuw cultureel centrum gerealiseerd. Ook de 22 meter hoge fabrieksschoorsteen zal behouden blijven. De gemetselde schoorsteen, die dateert uit 1899, wordt door schoorsteenbouwer Harm Meijer gerestaureerd. Vanwege de slechte staat is

besloten de schoorsteen in vier stukken te zagen en voorlopig op het terrein op te slaan. Zo kan ook de restauratie makkelijker en goedkoper worden uitgevoerd. De schoorsteen was oorspronkelijk op staal gefundeerd. Nu wordt eerst een betonnen parkeergarage gebouwd, waarop straks de schoorsteen weer wordt opgebouwd. De schoorsteen komt straks op de oorspronkelijke plek te staan en zal een markant element gaan vormen in de binnentuin van het toekomstige cultuurcentrum.

Blokker, 2 schoorstenen

In het Noord-Hollandse dorp Blokker bij Hoorn worden twee oude schoorstenen aan de Kolenbergstraat 49 bedreigd met sloop. De beide schoorstenen met de bijbehorende ketelhuizen behoorden oorspronkelijk bij een tuinbouwcomplex. De gemeente Hoorn wil de beide schoorstenen, die vermoedelijk door de firma De Ridder uit Den Haag zijn gebouwd, slopen om plaats vrij te maken voor een nieuwe woningbouwproject. De schoorstenen zouden vanwege hun situering midden in het plangebied een belemmering opleveren. De lokale politieke partij Tonnaer heeft inmiddels

bezwaar gemaakt tegen de voorgenomen sloop. Deze fractie is van mening dat de schoorstenen een unieke herinnering vormen aan het tuinbouwverleden van Blokker. Bovendien behoren de schoorstenen tot de weinige nog aanwezige voorbeelden van industrieel erfgoed in de gemeente Hoorn. De gemeente heeft als alternatief inmiddels aangegeven dat demontage van de schoorstenen en de ketelhuizen een optie zou kunnen zijn, waarbij de materialen opgeslagen zullen worden. De fractie Tonnaer stelt dat alleen verplaatsing van de ketelhuizen en de schoorstenen binnen het plangebied acceptabel is.

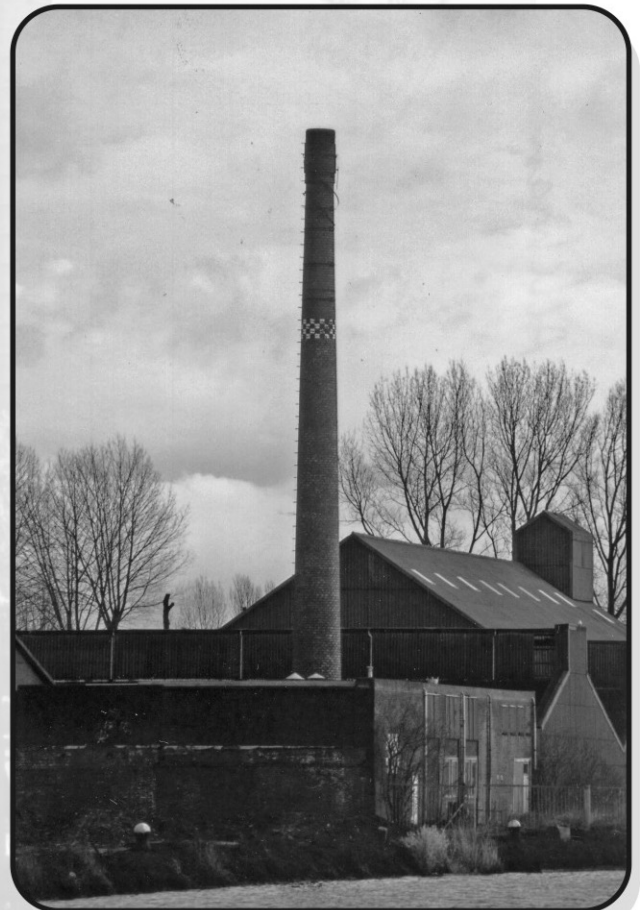
Amersfoort: Rohm & Haas

Op vrijdag 9 oktober kwam er voor het eerst sinds jaren weer rook uit de fabrieksschoorsteen van de voormalige zeepfabriek van de firma Rohm & Haas. Dit ter gelegenheid van de afronding van de restauratie van de schoorsteen. De pijp en de bijbehorende fabriek worden momenteel in opdracht van BOEi gerenoveerd en omgevormd tot een bedrijvent centrum. De fabriek staat in het zogenaamde Oliemolenkwartier aan de Eem, van oorsprong het oudste industriegebied van Amersfoort. De gemeente heeft dit gebied aangewezen tot centrum van creatieve industrie. De gemetselde schoorsteen is ca. 35 meter hoog en is gebouwd 1927. Behalve deze schoorsteen staat in directe nabijheid nog een fabrieksschoorsteen: de schoorsteen van de voormalige Erdalfabriek uit 1936.

Alkmaar, wasserij Krom

Tot de laatste overgebleven fabrieksschoorstenen van Alkmaar behoort de schoorsteen van de voormalige 'Noord-Hollandsche Stoomwasch- en strijkinrichting' van de firma Krom, aan het Jaagpad. Sinds de sluiting en de sloop van de wasserij, na brandstichting in 2008, staat de schoorsteen eenzaam te midden van een kale vlakte. De gemeente Alkmaar staat positief tegenover het behoud van de schoorsteen, nu er plannen zijn het fabrieksterrein bij de schoorsteen te gaan bebouwen. Projectontwikkelingsmaatschappij Randstad Noord wil de schoorsteen niet handhaven op de huidige plaats, maar deze steen voor steen afbreken en elders in de nieuwe woonwijk weer herbouwen. Of dit plan doorgaat hangt af van de beschikbare financiële middelen. De in baksteen opgetrokken schoorsteen verkeert in zeer slechte staat. De ca. 30 meter hoge schoorsteen dateert waarschijnlijk uit de begintijd van de fabriek, 1908. De schoorsteen heeft een bijzondere versiering iets boven het midden, met een 'schaakbord'-sierpatroon van geschilderde witte en zwarte stenen.

Het Klimijzer 2009

Dit jaar wordt alweer het zesde Klimijzer door STIF toegekend. Dit keer is het project van de schoorsteen van de voormalige melkfabriek Hameland te Gendringen de gelukkige winnaar. Door toedoen van een enthousiaste groep erfgoedliefhebbers is de schoorsteen behouden en een tweede leven begonnen.

In 2006 werd vanuit het Monumentenplatform van de samenwerkende oudheidkundige verenigingen van de gemeente Oude IJsselstreek samen met de eigenaar een stichting opgericht voor behoud van de schoorsteen. De Stichting stelde zich ten doel om de in slechte staat verkerende fabrieksschoorsteen te laten restaureren en tegelijk een picknickplaats ter plekke te laten aanleggen. Een bewonderenswaardig initiatief

dat ook tot realisatie is gekomen. Op 19 november 2008 hield STIF-voorzitter Arjan Barnard in Gendringen een lezing over fabrieksschoorstenen om dit initiatief te ondersteunen. Na een intensieve voorbereiding en zeer succesvolle sponsorwerving werd op 3 september 2009 de oplevering van de restauratie en de aanleg van de picknickplaats op feestelijke wijze gevierd.

Het begon op deze locatie in 1906 met de oprichting van de coöperatieve stoomzuivelfabriek Hameland. Een ontwikkeling, die zich vanaf het laatste kwart van de 19de eeuw op veel plaatsen op het platteland afspeelde. In 1911 verrees naast de fabriek, in de volksmond – de boterfabriek – genoemd, een directeurswoning. Boter was één van de belangrijkste producten van het bedrijf. Later werd ook pap, slagroom, vla en yoghurt geproduceerd. In 1956 werd de fabriek ingrijpend verbouwd en uitgebreid. Uit deze periode resteert de huidige bebouwing. In die tijd werkten er zo'n 40 mensen. Er werd toen 12 miljoen liter melk per jaar verwerkt. Een enorme groei ten opzichte van de beginjaren toen de hoeveelheid verwerkte melk rond de 2 miljoen liter per jaar lag. In 1971 fuseerde het bedrijf met Coberco en moest het jaar daarop haar poorten sluiten. Het fabrieksgebouw bleef staan en werd al snel hergebruikt als

onderkomen van Van Dam Houtbewerking. In de jaren negentig werd het bedrijf overgenomen door de Gendringen Hout Groep. De fabrieksschoorsteen was toen nog steeds in gebruik. Pas in 2001 raakte de pijp buiten gebruik. Ondertussen was het complex inclusief de directeursvilla, nu kantoor, op de gemeentelijke monumentenlijst geplaatst. Vanuit deze situatie ontstond het plan om de schoorsteen te laten restaureren en de locatie ook een recreatieve functie mee te geven. Hiervoor werd een aparte stichting in het leven geroepen, die het karwei op een voortvarende wijze wist te voltooien. Een prijswaardig initiatief dus. De Klimijzerprijs 2009 zal medio mei 2010 worden uitgereikt. Het ligt in de bedoeling dat hieromheen nog een interessant programma in Gendringen en omgeving wordt samengesteld. Donateurs ontvangen een uitnodiging voor de feestelijke uitreiking.

Colofon

Rookpluimen is het informatiebulletin voor donateurs en sponsors van STIF en verschijnt 2 x per jaar. De Stichting Fabrieksschoorstenen (STIF) stelt zich ten doel: de bestudering en instandhouding van fabrieksschoorstenen, die tot het industrieel erfgoed gerekend kunnen worden.

Donateur kan men worden door overmaking van:
 € 15,- voor particulieren
 € 115,- voor bedrijven en organisaties
 op Rabobank rek.nr. 384966144, t.n.v. penningmeester STIF, Hardenberg.

Secretariaat: drs. J.J. Havelaar,
 J. Schorerlaan 72, 2525 ZA Den Haag
 Tel: 070-389 75 08
 Email: fabrieksschoorstenen@hetnet.nl

Informatie: A.J. Barnard, voorzitter STIF
 Oosteinde 13, 7772 CA Hardenberg
 Tel: 0523-261786, fax: 0523-260867
 Email: barna047@planet.nl

Website STIF: www.stif.nl